Chapter 6

सुभाषितानि

अभ्यासः

प्रश्न 1.
एकपदेन उत्तरं लिखत-

(क) मनुष्याणां महान् रिपुः कः?
उत्तराणि:
आलस्यं

(ख) गुणी किं वेत्ति?
उत्तराणि:
गुणं

(ग) केषां सम्पत्तौ च विपत्तौ च महताम् एकरूपता?
उत्तराणि:
महताम्

(घ) पशुना अपि कीदृशः गृह्यते?
उत्तराणि:
उदीरितोऽर्थः

(ङ) उदयसमये अस्तसमये च क: रक्तः भवति?
उत्तराणि:
सविता

प्रश्न 2.
अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया लिखत-

(क) केन समः बन्धुः नास्ति?
उत्तराणि:
उद्यमेन समः बन्धुः नास्ति।

(ख) वसन्तस्य गुणं क: जानाति?
उत्तराणि:
पिक: वसन्तस्य गुणं जानाति।

(ग) बुद्धयः कीदृश्यः भवन्ति?
उत्तराणि:
परेङ्गितज्ञानफलाः बुद्धयः भवन्ति।

(घ) नराणां प्रथमः शत्रुः कः?
उत्तराणि:
नराणां प्रथमः शत्रुः क्रोधः।

(ङ) सुधियः सख्यं केन सह भवति?
उत्तराणि:
सुधियः सख्यं सुधीभिः सह भवति।

(च) अस्माभिः कीदृशः वृक्षः सेवितव्यः?
उत्तराणि:
अस्माभिः फलच्छायासमन्वितः वृक्षः सेवितव्यः।

प्रश्न 3.
अधोलिखिते अन्वयद्वये रिक्तस्थानपूर्ति कुरुत-

(क) यः _____ उद्दिश्य प्रकुप्यति तस्य _____ स ध्रुवं प्रसीदति। यस्य मनः अकारणद्वेषि अस्ति, _____ तं कथं परितोषयिष्यति?
उत्तराणि:
य: **निमित्तम्** उद्दिश्य प्रकुप्यति तस्य **अपगमे** स ध्रुवं प्रसीदति। यस्य मनः अकारणद्वेषि अस्ति, जनः तं कथं परितोषयिष्यति?

(ख) _____ संसारे खल _____ निरर्थकम् नास्ति। अश्वः चेत् _____ वीरः खर: _____ वहने (वीर:) (भवति)।
उत्तराणि:
विचित्रे संसारे खलु **किञ्चित्** निरर्थकम् नास्ति। अश्वः चेत् **धावने** वीरः खरः **भारस्य वहने** (वीरः) भवति।

प्रश्न 4.
अधोलिखितानां वाक्यानां कृते समानार्थकान् श्लोकांशान् पाठात् चित्वा लिखत-

(क) विद्वान् स एव भवति यः अनुक्तम् अपि तथ्यं जानाति।
उत्तराणि:
अनुक्तमप्यूहति पण्डितो जनः।

(ख) मनुष्यः समस्वभावैः जनैः सह मित्रता करोति।
उत्तराणि:
समान-शील-व्यसनेषु सख्यम्।

(ग) परिश्रमं कुर्वाण: नरः कदापि दु:खं न प्राप्नोति।
उत्तराणि:
नास्त्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यं नावसीदति।

(घ) महान्तः जनाः सर्वदैव समप्रकृतयः भवन्ति।
उत्तराणि:
सम्पत्तौ च विपत्तौ च महतामेकरूपता।

प्रश्न 5.
यथानिर्देशं परिवर्तनं विधाय वाक्यानि रचयत-

(क) गुणी गुणं जानाति। (बहुवचने)
उत्तराणि:
गुणिनः गुणान् गुणानि जानन्ति।

(ख) पशुः उदीरितम् अर्थं गृह्णाति। (कर्मवाच्ये)
उत्तराणि:
पशुना उदीरितः अर्थः गृहयते।

(ग) मृगाः मृगैः सह अनुब्रजन्ति। (एकवचने)
उत्तराणि:
मृगः मृगेण सह अनुव्रजति।

(घ) कः छायां निवारयति। (कर्मवाच्ये)
उत्तराणि:
केन छाया निर्वायते।

(ङ) तेन एव वह्निनां शरीरं दह्यते। (कर्तृवाच्ये)
उत्तराणि:
एषः एव अग्नि शरीर दहति।

प्रश्न 6(अ).
सन्धि / सन्धिविच्छेदं कुरुत-

(क) न + अस्ति + उद्यमसम: – _____
उत्तराणि:
नास्त्युद्यमसमः

(ख) _____ + _____ – तस्यापगमे
उत्तराणि:
तस्य + अपगमे

(ग) अनुक्तम् + अपि + ऊहति – _____
उत्तराणि:
अनुक्तमप्यूहति

(घ) _____ + _____ – गावश्च
उत्तराणि:
गावः + च

(ङ) _____ + _____ – नास्ति
उत्तराणि:
न + अस्ति

(च) रक्तः + च + अस्तमये – _____
उत्तराणि:
रक्तश्चास्तमये

(छ) _____ + _____ – योजकस्तत्र
उत्तराणि:
योजक: + तत्र

प्रश्न 6(आ).
समस्तपदं/विग्रहं लिखत-

(क) उद्यमसमः – _____
(ख) शरीरे स्थितः – _____
(ग) निर्बल: – _____
(घ) देहस्य विनाशाय – _____
(ङ) महावृक्षः – _____
(च) समानं शीले व्वसनं येषां तेषु – _____
(छ) अयोग्यः – _____
उत्तराणि:
(क) उद्यमेन समः
(ख) शरीरस्थितः
(ग) निर्गतम् बलम् यस्मात् सः
(घ) देहविनाशाय
(ङ) महान् वृक्षः
(च) समानशील व्यसनेषु
(छ) न योग्य:

प्रश्न 7(अ).
अधोलिखितानां पदानां विलोमपदानि पाठात चित्वा लिखत-

(क) प्रसीदति – _____
(ख) मूर्खः – _____
(ग) बली – _____
(घ) सुलभः – _____
(ङ) संपत्ती – _____
(च) अस्तमये – _____
(छ) सार्थकम् – _____
उत्तराणि:
(क) अवसीदति
(ख) पण्डितः
(ग) निर्बलः
(घ) दुर्लभः
(ङ) विपत्ती
(छ) निरर्थकम्

प्रश्न 7(आ).
संस्कृतेन वाक्यप्रयोगं कुरुत-

अर्थः	वाक्य प्रयोगः
(क) वायसः	.....
(ख) निमित्तम्	.....
(ग) सूर्यः	.....
(घ) पिकः	.....
(ङ) वह्निः	.....

उत्तराणि:
(क) कौआ – वायसः कृष्णवर्णः भवति।
(ख) कारण – त्वं किं निमित्तं दृष्ट्वा अत्र तिष्ठसि?
(ग) सूर्य – सूर्यः पूर्व दिशायाम् उदयति।
(घ) कोयल – पिकः मधुरं कूजति।
(ङ) आग – तत्र सुदीप्तः वह्निः प्रज्वलति।

परियोजनाकार्यम-

(क) उद्यमस्य महत्वं वर्णयतः पञ्चश्लोकान् लिखत।

अथवा

कापि कथा या भवद्भिः पठिता स्यात् यस्याम् उद्यमस्य महत्वं वर्णितम् ता स्वभाषया लिखत।

(ख) निमित्तमुद्दिश्य यः प्रकुप्यति ध्रुवं स तस्यापगमे प्रसीदति। यदि भवता कदापि ईदृशः अनुभवः कृतः तर्हि स्वभाषया लिखत।

विद्यार्थी स्वयं करें।